

SEVERNÍ MORAVA – 50 LET HISTORIE SBORNÍKU

1957 – 2007

Miluše Berková – Zdeněk Filip

Maďarský pomník postavený k počť V. Priessnitzu na Gräfenberku, dílo L. Schwanthalera z roku 1939.

Severní Morava - 50 let historie sborníku

Josef Hubálek
(1904 – 1984).

Není mnoho vlastivědných sborníků, které by se dožily padesátky. Severní Moravě se to podařilo díky nadšení a obětavosti vlastivědných pracovníků a později zásluhou redakčního týmu, jehož přičiněním sborník pravidelně, od roku 1972 dvakrát ročně, vycházel.

Vlastivěda na Šumpersku, Zábřežsku a Jesenícku se však nezačala dělat před padesáti lety „na zelené louce“. Zabývali se jí zdejší Češi i Němci, ke škodě věci v podstatě izolovaně od sebe. Větší publikační možnosti měli němečtí obyvatelé, kteří si vydávali především ve 20. a 30. letech hned několik vlastivědných časopisů, když pod stejným názvem *Unsere Heimat* vycházely pro Podensín ve Frankštátě (Novém Malíně) a později v Sobotíně a pro Zábřežsko v Zábřehu. Mnoho cenných vlastivědných článků od roku 1875 otiskoval šumperský týdeník *Nord-*

mährischer Grenzbote. Za okupace v letech 1941 – 1944 nejzajímavější z těchto článků vycházely i v jeho příloze nazvané *Tesstal*.

Čeští vlastivědci měli publikační možnosti jen v zábřežském týdeníku *Moravský Sever*, kam už od r. 1900 přispívali známí průkopníci severomoravské vlastivědy, jako byli Jakub Lolek, Jan Jursa, Josef Klimeš, Václav Rýznar aj. Ti se pak snažili využívat také příležitostných ročenek, které ve 30. letech vydávala Společenská knihtiskárna v Zábřehu. V roce 1947 příležitost k publikování příspěvků s vlastivědnou tematikou nabídl ještě Katalog výstavy a čtení o Zábřežsku, který redigoval zábřežský knihovnický inspektor Josef Hubálek. Pokusy vydávat vlastivědnou literaturu ustaly po únoru 1948.

V padesátých letech se však se silící touhou po vlastním vlastivědném sborníku zejména na Zábřežsku setkáváme

Ročenky které, vydávala
ve 30. letech 20. století
Společenská knihtiskárna
v Zábřehu.

Budova mohelnického
muzea kolem roku 1960.

znovu. Výsledkem bylo vydání jednoho svazku sborníku Zábřeh v minulosti i přítomnosti v redakci Josefa Hubálka, plánovaný 2. díl už vydán nebyl – veškerá vlastivědná činnost se napříště soustředovala ve sborníku Severní Morava.

Hlavními iniciátory při vzniku Severní Moravy byli členové mohelnického vlastivědného kroužku. Především František Hekele, správce muzea v Mohelnici, Adolf Lang, správce Havelkova muzea v Lošticích, matrikář Jaroslav Krejčíř, profesor Václav Křupka a dr. Rudolf Tichý, pracovník Archeologického ústavu ČSAV v Brně.

Jejich společným úsilím podporovaným pracovníky muzeí a vlastivědných kroužků v Zábřehu a Lošticích a úředníky ONV v Zábřehu dr. Jana Kapusty a Josefa Hubálka spolu s ředitelem zábřežského gymnázia Stanislavem Novotným se podařilo 21. února 1957 sborník založit. Že to nebylo tak snadné a jednoduché, vyčteme z dobového článku jednoho ze zakladatelů, dr. Jana Kapusty, který

*Adolf Lang
(1895 – 1983).*

přetiskujeme v tomto čísle na vnitřní straně obálky.

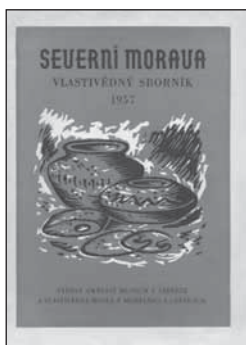
Prvními členy redakční rady byli vlastivědci a muzejní pracovníci, zábřežský Stanislav Novotný, loštický Ctibor Lolek a mohelníci František Hekele a Adolf Lang. V jejím čele stál dr. Jan Kapusta, tehdy inspektor pro kulturu, který již dlouhá léta žije a pracuje v Litomyšli, odkud dodnes osudy Severní Moravy sleduje.

František Hekele (1909 – 1969).

Václav Křupka (naroz. 1929).

První svazek *Severní Moravy* z roku 1957, autorem obálky je akademický malíř Hugo Šilberský.

Územní záběr sborníku se soustřeďoval na jižní část severozápadní Moravy, tj. Zábřežsko, Mohelnicko, Lošticko a zpočátku také Litovelsko. Již první svazek, který vyšel v červenci r. 1957, přinášel příspěvky z nejrozličnějších oblastí vlastivědné práce, z oblasti společenských i přírodních věd. V úvodní stati prvního svazku *Severní Moravy* se uvádí:

„Ve sborníku je věnována pozornost hlavně oborům společenských věd, přírodních věd a umění, nezapomínáme ani na ukázky umělecké tvorby lidové i umělé, jak v minulosti, tak i současnosti.“

Od samého začátku existence sborníku se příspěvky dělí na obsáhlé články, drobnější zajímavosti, recenze a zprávy. Tato koncepce, umožňující oslovovat co nejširší čtenářskou obec zachovávajíc přitom odbornou kvalitu a nevylučující čtivost, zůstala časopisu dodnes. Sborník se stal nepostradatelným pro muzejníky, archiváře, kronikáře,

učitele a studenty, novináře, zájemce o vlastivědu v tom nejširším smyslu slova. Hledání obsahové tvárnosti sborníku odpovídalo také hledání jeho grafické podoby. V prvních 10 svazcích převládala především text, obrazového materiálu bylo poskrovnu. Autorem prvního grafického návrhu obálky se stal loštický akademický malíř Hugo Šilberský, který si za první námět zvolil zátiší s keramikou z období slovanského osídlení Mohelnicka a Lošticka. Dalších devět svazků mělo stejnou kresbu, měnila se pouze podkladová barva.

Obálka plnila původně pouze funkci přebalu. Teprve od 11. svazku z roku 1965, kdy se grafické úpravy ujal prof. Vítězslav Pokorný, se začala využívat celá plocha obálky včetně záložek, přičemž se mohl uplatnit aktuální fotografický materiál. Náměty se měnily, všechny fotografie či kresby na obálce však korespondovaly vždy s texty uvnitř jednotlivých čísel.

Ctibor Lolek (1919 – 2003) s manželkou v roce 1945.

Jan Kapusta v roce 1958 (narozen 1932).

Změna námětu obálky u 11. svazku souvisí hlavně s posílením myšlenky zaměřit se na novější dějiny. Další, tentokrát barevnou inovaci prodělala obálka až v roce 2001, kdy vyšel 81. svazek. Tato změna odrážela snahu o oživení obsahu a signalizuje potřebu získávat nové příznivce a odběratele z řad mladších čtenářů.

Severní Morava byla původně řazena podle svazků a teprve později podle let, od samého začátku se uplatňovala snaha, aby ročně vycházely dva svazky. Tato zásada platila bez výjimky od r. 1972 do roku 2006. Zpočátku vycházely jednotlivé svazky nepravidelně 1957/2, 1958/1, 1959/1, 1960/2, 1961/2, 1962/1, 1963/1, 1964/1, 1965/2, 1966/2, 1967/1, 1968/1, 1969/2, 1970/2, 1971/1. Měnil se i rozsah (od 48 do 88 stran) a náklad (od 1500 do 2500 výtisků). V 90. letech se počet vydaných výtisků začal snižovat. V současné době

*Akademický malíř
Hugo Šilberský
(1920 – 1974).*

činí náklad 700 výtisků. První svazky vytiskla tiskárna v Olomouci, další svazky tiskárny v Šumperku. Největší počet pak tiskárna Vegaprint, dnes Trifox Šumperk.

*Vítězslav Pokorný
(1925 – 1998)
a František Spurný
(1927 – 2004).*

Miroslav Zapletal
(1902 – 1970).

V roce 1960 došlo k územním a správním reorganizacím, jež se odrazily v integraci muzeí v novém okrese Šumperk. V důsledku zrušení ONV v Zábřehu odešel v roce 1959 dr. Jan Kapusta do Krajského vlastivědného střediska v Olomouci. Vydavatelem sborníku se stalo Okresní vlastivědné muzeum v Šumperku na návrh tehdejší ředitelky muzea, promované historičky Vandy Tůmové. Od čtvrtého svazku (r. 1959) byla redakce a administrace, kterou zajišťoval dr. Miroslav Zapletal, přeložena ze Zábřeha do Šumperka, kde sborník již redigoval dr. František Spurný.

K OVM v Šumperku byla přičleněna muzea v Jeseníku, Lošticích, Mohelnici a v Zábřehu a byly vytvořeny podmínky pro vznik Vlastivědného ústavu v Šumperku, vydavatele Severní Moravy. V souvislosti s tím se zájmová sféra sborníku přenesla až na Jesenícko, částečně také na Rýmařovsko. Autoři mohli věnovat pozornost i oblastem osídleným donedávna německým obyvatelstvem a problematice nových osídlenců v pohraničí.

Postupně se tematické těžiště celého sborníku začalo posouvat z oblasti starších dějin k dějinám novějším i aktuálním otázkám současnosti. V redakční radě byli zastoupeni dr. Zdeněk Filip, dr. Rudolf Zuber, pracovník archivu v Jeseníku, prom. historik J. Koplík ze zábřežského archivu, prom. historik J. Matyska, zástupce archivu v Rýmařově. V 60. letech se na vydávání časopisu podíleli i další vlastivědní pracovníci z celého šumperského okresu soustředění v Okresním vlastivědném sboru, poradním orgánu komise školství a kul-

tury ONV pro vlastivědnou problematiku.

V roce 1964 se započalo s přípravou edice monografických publikací, nazvané Knihovnička Severní Moravy. Byly to práce přesahující svým rozsahem možnosti sborníku. V letech 1965 až 2000 bylo vydáno celkem 27 titulů. V rámci Knihovničky vyšly i dva svazky Bibliografie vlastivědného sborníku Severní Morava, 1. sv. čísel 1 – 50 vyšel v roce 1988 a 2. sv. čísel 51 – 75 v roce 1999. Jejich autorem byl dr. Zdeněk Filip.

Pro neustále se rozšiřující tematickou pestrost a spoustu nových informací hledali odborní pracovníci kromě uplatnění ve sborníku i jiné formy sdělení a ty našli v originálních čtyřstránkových Vlastivědných zajímavostech, jejichž první pětadvacítka začala vycházet v lednu 1970. Autoři byli jednak pracovníci Vlastivědného ústavu v Šumperku Karel Čunderle, dr. Zdeněk Filip, dr. František Spurný, dr. Zdeněk Gába, Hana Janáčková, Krista Lolková, dr. Miloš Melzer a dr. Ivan Tuša, jednak externí spolupracovníci dr. Josef Bartoš, dr. Josef Bieberle, dr. Rudolf Zuber, dr. Miloš Trapl a další. V roce 1994 číslem 254 byla jejich existence ukončena. Vlastivědné zajímavosti si našly však svoji cestu k nejširší čtenářské veřejnosti ještě o 10 let později v roce 1980, kdy začaly jako „seriál“ vycházet pravidelně každý týden v deníku Naše slovo.

Dalšího pokračování se dočkaly v roce 2005 na webových stránkách muzea - www.muzeum-sumperk.cz.

Od samého počátku se Severní Morava musela potýkat se zásahy úřed-

Josef Bartoš
(1931 – 2005).

Zdeněk Filip v roce 1965 (narozen 1925).

ních činitelů. Už u prvních svazků sborníku z konce 50. let tiskový dozor, reprezentovaný tenkrát pracovníky sekretariátu KSČ v Šumperku, projevoval nelibost nad tím, že nový vlastivědný sborník se otevřeně hlásil k starým vlastivědným tradicím, i těm prvorepublikovým a předúnorovým, a tím i k dřívějším jejich představitelům v regionu. Později, zejména v letech tzv. normalizace, snaha kontrolních orgánů o ideový dohled nad podobou Severní Moravy ještě podstatně přitvrdila. V té době někteří zástupci OV KSČ nebo ONV byli dokonce přímo dosazováni do redakční rady, aby zajistili hojnější zařazování politicky angažovaných příspěvků a naopak ohlíželi publikování příspěvků politicky nežádoucích. Za zvláště nežádoucí považovali tehdejší normalizátoři články autorů, jejichž jména se po roce 1968 dostala na index, i když předtím patřili třeba ke kmenovým přispěvatelům sborníku. Naštěstí vzhledem k zanedbatelné odborné kompetenci těchto osob je-

jich likvidační snahy příliš úspěšné nebyly. Tak jako u mnoha jiných časopisů a vlastivědných sborníků i v Severní Moravě se uplatnila sebezáchovná praxe nejružnějších autorových šifer a pseudonymů, včetně „pokrývačské“ solidární nabídky přátel, kteří byli ochotni k oklamání cenzorů zakázaným autorům propůjčit své jméno. Slouží ke cti dlouholetým zkušeným členům redakce Severní Moravy, že v zájmu udržení odborné kvality sborníku tuto praxi umožnili a podporovali, i když to zdaleka nebylo bez rizika. Podezřívá Státní bezpečnost tenkrát např. velmi podrobně zjišťovala, komu se proplácení autorské honoráře.

V redakčních radách Severní Moravy se během 50 let vystřídala celá řada odborníků, především z řad zaměstnanců muzea, ale i externích pracovníků z různých vědních oborů, kteří měli a mají osobní vztah k severní Moravě.

V čele první redakční rady stál v roce 1957 dr. Jan Kapusta, v roce 1959 ho vyměnil dr. F. Spurný a v roce 1963 ho vystřídal Jiří Filip, když bylo nadřízenými orgány rozhodnuto, že v čele redakční rady musí stát ředitel muzea. V roce 1982 se stává ředitelem a tedy i šéfredaktorem sborníku ing. Karel Janíček, po něm v roce 1987 Zdeněk Přikryl a v roce 1990 dr. Miloš Melzer, od roku 2004 dr. Marie Gronyčová.

Členy redakčních rad během její padesátileté historie byli jmenovitě: Josef Bartoš, Miluše Berková, Josef Bieberle, Zdeněk Brachtl, Jaromír Bulíček, Karel Čunderle, Miloň Dohnal, Josef Dostál, Vilém Fuhrman,

Jiří Filip (1928 – 1995)
v roce 1963.

Zdeněk Gába v roce 1990
(narozen 1939).

Libuše Gallasová, Zdeněk Gába, Vladimír Goš, Květoslav Growka, Ladislav Hosák, Josef Hubálek, Hana Janáčková, Hana Jarmarová, Stanislav Kocman, Bořivoj Novák, Milan Novák, Vladimír Strnad, Alena Turková, Ivan Tuša a Miroslav Zapletal.

Od roku 2006 v redakční radě pracuje Mgr. Miluše Berková, výkonná redaktorka, PaedDr. Zdeněk Doubravský, RNDr. Zdeněk Gába, PhDr. Marie Gronychová, vedoucí redaktorka, PhDr. Miloslava Hošková, CSc., PhDr. Hana Jarmarová, Mgr. František John, PhDr. Zdeněk Filip, CSc., Mgr. Pavel Konečný a RNDr. Ivan Tuša, CSc.

Po 50 letech existence sborníku, kdy vyšlo 91 svazků, řešíme stejnou

otázku, před kterou stáli jeho zakladatelé již v roce 1957: aby totiž cenný materiál soustřeďující výsledky usilovné vlastivědné práce mnoha odborníků z nejrůznějších oborů nepřišel nazmar, aby nezapadl, ale aby byl dostupný i příštím generacím. Ukazuje se, že jednou z možností může být, především pro mladší zájemce, využití internetu a dalších technických vymožeností, které s sebou doba přináší.

Podstatné však je, aby sborník svou kvalitou a atraktivitou článků získával nové čtenáře a spolupracovníky a samozřejmě také sponzory, aby i nadále mohl vycházet ve své klasické tištěné podobě.

Miloš Melzer v roce 2000 (narozen 1941).